

100 Atkurtai
Lietuvai

LIETUVOS BAJORŲ KARALIŠKOJI SĄJUNGA

Visos teisės saugomos. Jokia šio leidinio dalis negali būti reprodukuojama ir platinama jokiais elektroninėmis ar mechaninėmis formomis, įskaitant fotokopijavimą, įrašymą ar kitas informacijos kaupimo ir atgaminimo sistemas be leidėjo raštiško sutikimo.

RECEZENTAI

Vytauto Didžiojo universiteto prof. Jonas Vaškevičius,
Šiaulių universiteto prof. Aistė Lazauskienė.

© Matas Toliušis, 2018
© Gediminas Kasparavičius, 2018
© Deimantas Ramanauskas, 2018
© Solveiga Lukminaitė, 2018
© Leidykla VAGA, 2018
ISBN 978-5-415-02508-4

TURINYS

Padėka | 7

MATAS TOLIUŠIS

Įvadas | 15

GEDIMINAS KASPARAVIČIUS

Mykolas Biržiška.

Lietuvos patriotas iš Viekšnių | 25

DEIMANTAS RAMANAUSKAS

Donatas Malinauskas: gyvenimas ir asmenybė | 87

SOLVEIGA LUKMINAITĖ

Stanislovas Narutavičius: užsispyręs žemaitis
ir tolerantiškas visuomenininkas | 121

Tarpukario bajorai šeimos albumuose | 155

ĮVADAS

MATAS TOLIUŠIS

Prasidėjus Lietuvos Respublikos nepriklausomybės šimtmečiui, keliamas ne vienas istorinis klausimas, inicijuojamos diskusijos apie minėjimo, įamžinimo formas. Lietuvos bajorų luomas turi įvairių momentų savo istorijos puslapiuose, kuriuos vėl atversti ir kviesti diskutuoti darosi aktualu tiek organizacijos viduje, tiek pristatyti XXI a. Lietuvos visuomenei. Dar 2016 m. pabaigoje karo istorikas Arvydas Pociūnas ir karys savanoris Matas Toliušis pakvietė Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos narius ir visuomenę į Vytauto Didžiojo karo muziejų pokalbui „Ką bajorui reikė būti kariu“.¹ Renginio metu aptartas bajorų įsitraukimas į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyvenimą nuo XIV a., atliekant karinę tarnybą, ir lyginta pozicijos kaita keičiantis amžiams iki valstybingumo praradimo XVIII a. Diskusijos išdava tapo iškeltas klausimas ir raginimas bajorų organizacijos senąsias aktyvaus dalyvavimo valstybėje tradicijas puoselėti šiandien, pabrėžiant įsitraukimą į Lietuvos Respublikos (1918–1940) kūrimą.

Nors ši istorinė organizacija veikė ir aktyviai dalyvavo valstybės gyvenime – kurė įstatymus ir vykdė juos, kovėsi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Abiejų Tautų Respublikos karuose ir mušiuose, įsijungė į XIX a. tautinį atgimimą ir kovėsi Nepriklausomybės kovose (1919–1920), tačiau XX a. pr., 1917 m. Vilniaus konferencijos kontekste ir Lietuvos

¹ Kauno apskrities bajorų draugijos internetinis puslapis. Archyvas. 2016 metų įvykiai. 2016 11 08. Ką Bajorai reikė būti kariu? Prieiga internete: <http://www.kaunokras-tobajorai.lt/naujienos/archyvas>. Žiūrėta 2017 10 30.

Respublikos gyvavimo laikais, bajorija buvo laikoma modernios, etnografiniais pagrindais kuriamos Lietuvos valstybės priešininkų sambariu, o dar LDK laikotarpiu valstybės politiką formavę aristokratai, stambių dvarų savininkai, mažžemiai bajorai ir jų palikuonys buvo atsargiai vertinami, o kartais įvardijami kaip išdavikai svajojantys apie Lietuvą Lenkijos sudėtyje. Skaitytojui gali kilti klausimas – ar LDK bajorų, nuolatos surinkdavusių iš savo dvarų Lietuvos kariuomenės pamatą ir kovojusių dėl valstybės gyvavimo įvairiuose karuose ir skirtingose šalyse, palikuonys galėtų atsieti save nuo XX a. pr. atkuriamos Lietuvos valstybės procesų?

Atsakymo į šį sudėtingą klausimą reikėtų ieškoti Lietuvos valstybės ištakose. Nuo valstybės įkūrimo XIII a. atskirų dvarų ir jų grupių vienuma sudarė savitą Lietuvos valstybės pamatą, vadinamą istorinę dvarų sistemą. Ji padėjo išlaikyti ilgalaikio giminės stabilumo ir šeimos tvirtumo tradiciją. Reikia pabrėžti, kad dvarininko sąvoka skiriasi nuo bajoro. Pirmuoju atveju galima įsigyti dvarą, jo teritoriją, tampant jo valdytoju, antruoju atveju, asmuo yra legitimuotas – turi bajorystės statusą patvirtinančius dokumentus. Tačiau dažniausiai LDK dvarus valdė bajoriškos giminės asmenys, XIX a. dvarininko ir bajoro sąvokos išsiskyrė. Bajoras nuolat buvo kovų apsuptyje, ar atlikdamas privalomąją karinę tarnybą ir garbingą pareigą Tėvynei, ar stodamas prieš Rusijos imperijos režimą. Esminis skirtumas tarp šių kovos formų – perėjimas nuo karinės tarnybos valstybei kaip prievolės iki savanoriškos kovos dėl bendro tautos tikslo. Neatsitiktinai dvarai ir juos valdžiusios dvarininkų, tuo pačiu bajorų, giminės tapo svarbia ne tik Lietuvos politikos, kultūros istorijos, bet ir karo istorijos dalimi.

Dvaras ir dvarininkas užėmė išskirtinį vaidmenį 1830–1831 m. ir 1863–1864 m. sukilimuose, 1864–1904 m. Tautinio atgimimo ir 1918–1920 m. bei 1923 m. Nepriklausomybės kovų metu. Tai buvo vieta, kurioje prasidėjo 1831 m. pasipriešinimas Lietuvoje – bajoro Juliaus Gruževskio rezidencijoje Kelmėje, dvarvietėse sukilėliai rado atramą kovose, kur priešinosi ne tik ginklų, bet ir žodžiu. Jau vėliau dvaras tapo svarbus kariniu lokaliu aspektu – juose kariniai daliniai įrengė štabus, karo lauko ligonines, kareivines, karinius sandėlius, tarpinius atramos punktus. Sukilimo įvykiuose kunigaikščiai, grafai, bajorai, dvarininkai tapo svarbiomis

sukilimo figūromis. Jie organizavo sukilėlių pėstininkų ir raitelių dalinius, jiems vadovavo, rėmė. Tarp žymiausių sukilimo dalyvių pavardžių figūruoja bajorai – Juozapas Komaras, kuris 1831 m. savo Vašuokėnų dvaro lėšomis išlaikė 26-ąją lietuvių pulką; lietuviškąją Žana d'Ark vadinta grafitė Emilija Pliaterytė, 1831 m. birželio-liepos mėn. ėjo 1-ojo pėstininkų pulko I kuopos vado pareigas; sukilėlius rėmė vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis; kunigaikštis mjr. Juozapas Giedraitis vadovavo Vilniaus pavieto sukilėlių ir 12-ojo lietuvių ulonų pulkams; vienas iš sukilimo vadų Šiaulių apskrityje – Pranciškus Šemeta, o sukilimui Lietuvoje vadovavo div. gen. Antanas Gelgudas.²

Antrojo lietuvių ir lenkų sukilimo metu (1863–1864) bajorų dvarininkų vaidmuo išliko svarbus, nors jie buvo nukentėję nuo skaudžių represijų po 1830–1831 m. – tremtys į tolimąjį Sibirą, dvarų konfiskavimai, kalinimai ir darbas priverstinio darbo stovyklose. Pavyzdžiu kovos veiksmuose tapo Kauno gubernijoje veikęs Boleslovo Dlusčio, kilusio iš bežemių bajorų, kavaleristų pulkas, kurį sudarė išsilavinę dvarininkai, bajorai, pasižymėję drausme ir aprūpinti ginklais bei apranga. Tarp svarbių sukilimo asmenybių (vadų) buvo Konstantinas Kalinauskas, Zigmantas Sierakauskas, Antanas Mackevičius.

Lietuvių tautos atgimimas – tai XIX a. pr.–XX a. pr. vykęs visuomeninis, kultūrinis, politinis pasipriešinimas rusifikacijai ir polonizacijai, siekęs ugdyti tautiškumą ir atgaivinti valstybingumą. Besiformuojančios moderniosios tautos kova pasireiškė nelegalios spaudos platinimu ir gimtosios kalbos išsaugojimu, tautinės mokyklos kūrimu, slaptosios lietuvių periodinės spaudos atsiradimu ir politinių partijų formavimusi.

Šiame kontekste yra sudėtingiau kalbėti ir vertinti bajorų paliktą žymę tautinės kultūros puoselėjime. Po dviejų XIX a. nesėkmingai pasibaiusių lietuvių ir lenkų tautų sukilimų, kurių vedliais tapo didikai bajorai, dauguma jų buvo stipriai represuoti ir vėliau stebimi. Nepaisant to fakto, jie dalyvavo tautinio atgimimo procesuose. Vieni iš jų – Simonas Stanevičius, Liudvikas Jucevičius, Kajetonas Nezabitauskas, Liudvikas ir Jurgis Pliateriai, Dionizas Poška, Antanas Klementas, rašė lietuviško rašto knygas, turėjusias ugdyti valstiečio mentalitetą. Šalia vyrų bajorų ne ma-

² 1831 metų sukilimas Lietuvoje. Vytauto Didžiojo karo mušėjas. Lietuvos kartuomenės Karo kartografinės centras. Vilnius, 2011.

žiau aktyvios buvo iš bajorų kilusios rašytojos ir aktyvios visuomeninio gyvenimo dalyvės Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Marija Pečkauskaitė, Julija Žemaitė. Tarp kitų Lietuvos Lietuvos Nepriklausomybės aušroje aktyviai pasireiškusių bajorų galima minėti Vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto signatarus Donatą Malinauską, Mykolą Biržišką, Stanislovą Narutavičių ir kitus veikėjus – knygnešį Mečislovą Davainį-Silvestraitį, draudžiamos lietuviškos spaudos platintoją Gabrielių Landsbergį-Žemkalnį, vieną iš socialdemokratų partijos kūrėjų Andrių Domaševičių, Trispalvės vėliavos kūrimo komisijos narius 1917 m. Vilniaus konferencijoje Antaną Žmuidzinavičių ir Tadą Daugirdą (pasiūliusius projektinį variantą – geltoną pridėti prie žalios ir raudonos spalvų), kompozitorių Juozą Tallat-Kelpšą, teisininką, II ir IV (1918 12–1919 10) Vyriausybės vadovą Mykolą Šleževičių, dar 1905 m. Vilniaus Didžiajame Seime dalyvavusią Feliciją Bortkevičienę, gamtininką Tadą Ivanauską.

1918 m. Vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu Lietuvos Taryba paskelbė atkurianti nepriklausomą demokratinę Lietuvos valstybę, o lapkričio 23 d. buvo išleistas Krašto apsaugos ministerijos įsakymas, kuris suteikė juridinį pagrindą organizuoti kariuomenę. Nuo tos dienos oficialiai pradėta kurti jėga, kuri padėjo įtvirtinti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. 1919–1920 m. kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais dalyvavo daugiau kaip 40 tūkst. skirtingo amžiaus, išsilavinimo, tikėjimo ir politinių pažiūrų Lietuvos kariuomenės karių, šaulių ir partizanų. Nepriklausomybės kovų metu susirėmimai neaplenkė dvarų aplinkos. Joje ne tik vyko kautynės su priešininku, bet iš dvarų buvo kilę nemažai karininkų, dvaruose ir dvarvietėse buvo įrengti dalinių vadovavimo, administravimo, aprūpinimo, gydymo, penitenciniai centrai ir įstaigos, įtvirtintos pozicijos, kurių dėka buvo apginta Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė. Neretai istoriografijoje galima rasti teiginių, kad bajorija tuomet buvo nuo lietuviškosios kultūros, tautos atitolę dvarininkai ir abejojama jų indėliu, kuriant Lietuvos ginkluotąsias pajėgas ir veikiant kartu su valstietiškąja visuomenės dalimi, norint apginti dar 1918 m. Vasario 16 d. Nepriklausomybės Akte įrašytą valstybingumą. Vytauto Didžiojo karo muziejaus istorikas Mindaugas Tamošiūnas straipsnyje³ apie bajorų indėlį Nepriklausomybės kovose nurodo minėtoje istoriografijoje pasitaikančią mintį: „Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK) kadaise formavę aristokratai, stambių dvarų savininkai ir mažžemiai bajorai – nutautėję išdavikai, svajojantys apie Lietuvą Lenkijoje. Šį įsitikinimą dar labiau sustiprino 1920 m. nuvilnijusi POW (Polska organizacja wojskowa – Lenkų karinė organizacija) byla, nes pagrindinės grupuotės branduolį sudarė Lietuvos lenkai, kurie ruošėsi ginkluotu sukiliimu nuversti valdžią, šnipinėjo Lietuvos kariuomenę, teikė detales žinias apie ją savo tautiečiams Lenkijoje.“ Pripažinti 36 Lietuvos karininkų (bajorų) kolaboravimo su Lenkijos valstybe atvejai. Nepaisant šio fakto ir remiantis enciklopediniu žinyne „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953“⁴, Viliaus Kavaliausko parengtu žinyne „Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavaleriai (1918–1940)“⁵ ir minimų asmenų gimimo metrikomis galima teigti, kad net 56 karininkai bajorai buvo apdovanoti įvairių laipsnių Vyties Kryžiaus ordinais už pasižymėjimą Nepriklausomybės kovose.

Pasitinkant Lietuvos atkurtos valstybės šimtmetį svarbiausiu akcentu tapo finalinis 1917–1918 m. įvykių ir valstybingumo idėjų, minimų dar XIX a. pabaigoje leidinių „Aušros“, „Varpo“ turinyje, socialdemokratų partijos programoje, XX a. pradžios intelektualioje periodikoje, įgyvendinimas. Šiame sudėtingame procese veikė ne tik bajorų jaunuomenė, kurios atstovas Jonas Jakimavičius 1917 m. Vilniaus konferencijoje išsakė palaikymą nepriklausomos Lietuvos valstybės klausimu. Vyresnės kartos atstovai taip pat įsitraukė į lietuvių tautos visame pasaulyje (be Lietuvos – Šveicarija, Rusija, JAV) bendrą uždavinį – atkurti demokratiniais pagrindais Lietuvos Respubliką. Artėjant Vasario 16-ajai pristatoma nauja iniciatyva šimtmečio programoje – mokslo populiarinimo knyga „Lietuvos bajorai – Vasario 16-osios akto signatarai“. Knygoje detaliau pristatomi trys Lietuvos Taryboje veikę bajorai – Mykolas Biržiška, kilęs iš Pailgočio dvaro, Jankovičių dvarininkas Donatas Malinauskas ir Brėvikių dvaro valdytojas Stanislovas Narutavičius, pasirašę 1918 m. Vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktą.

Į knygos turinį nepatenka, istorikams ir genealogams atlikus tyrimus, abejones dėl legitimacijos sukėlusios asmenybės – Lietuvos (Krašto) Tarybos nariai ekonomistas Jonas Smilgevičius ir agronomas, antrasis at-

³ Enciklopedinis leidinys *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*. 7 tomat. Vilnius, 2001–2008.
⁴ Kavaliauskas V. *Žmogus Lietuvos Karūgait. Vyties Kryžiaus kavaleriai (1918–1940)*. 3 tomat. Vilnius, 2008–2011.

⁴ Tamošiūnas M. *Lietuvos bajorai krašto gynyboje 1919–1920 m.* Almanachas Vytauto Didžiojo karo muziejaus 2016 metams. Kaunas, 2017.

kurtos Lietuvos Respublikos Prezidentas Aleksandras Stulginskis. Nors Pasaulio lietuvių centro išleistame lankstinuke ir paruoštoje parodoje tvirtinama, kad J. Smilgevičius turi bajoriškų šaknų, tačiau tai sunku patvirtinti istoriniais šaltiniais. 1917 m. „Lietuvos aidas“ numeryje pasitarasis signataras minimas kaip bajoras, tačiau periodikos leidinio objektivumu galima abejoti. Esant tokiems faktų nesutapimams šioje knygoje jis nėra pristatomas. Kiek anksčiau istorikai buvo iškėlę tezę apie galimas A. Stulginskio bajorišką šaknį, tačiau šis teiginys buvo atmestas tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenančio anūko Jono Lino Juozevičiaus, tiek istoriko, diplomato Alfonso Eidinto, pateikus faktus apie tėvo, Dominyko Valiuškos pavardės pakeitimą iš Valiuška į Stulginskį monografijoje „Aleksandras Stulginskis ir jo epocha“.⁶

Knygos tikslas yra ne tik detalai aprašyti 1917–1918 m. bajorų signatarų politinę veiklą, bet ir giliau pažvelgti į asmenybės formavimąsi ir priežastis, nulėmusias prisijungimą prie tautinio atgimimo idėjos. Pirmame asmens tyrinėjimo etape pasirenkama pradžią pradžia – tai gyvenimas bajoriškų tradicijų šeimoje. Pabrėžiamos signatarų asmeninės savybės, pažiūros, šeimos vertybės. Dažnai Lietuvos bajorų šeima yra istoriškai tam tikru santykiu susieta su lenkiška bajorijos tradicija. Minėtoji tradicija (privilegijų bajorams) pradėta dar 1387 m., kai Jogaila, tapo Lenkijos karaliumi pagal 1385 m. Krėvoje sudarytą sutartį ir siekiant užtikrinti LDK bajorų lojalumą bei paskatinti priimti katalikų tikėjimą. Vėliau XV amžiuje paskelbtos dar kelios – 1413 m. Horodlės, 1432 m. Gardino ir 1434 m. Žygimanto Kęstutaičio privilegijos. Jos ne tik praplėtė politines ir ekonomines bajorų teises LDK, kartu su jomis įsitvirtino dalis lenkų bajorijos tradicijų, tokių kaip šeimų herbai. Visi trys autoriai gilindamiesi į Mykolo Biržiškos, Donato Malinausko ir Stanislovo Narutavičiaus biografijas turėjo ir iškėlė klausimą, kurį vaizdžiai iliustruoja Gediminas Kasparavičius: „Tačiau iki pat šiandien išlieka paslaptis, kaip lenkiškai kalbančioje bajorų šeimoje susiformavo vienas didžiausių Lietuvos patriotų istorijoje?“ Abejoti signatarų patriotiškumu nesirodo, bet kviečiama nagrinėti minėto fakto – patriotiškumo formavimosi lenkiškos kultūros kontekste, atsiradimo aplinkybes.

G. Kasparavičiaus Mykolo Biržiškos biografijos tyrimas suskirsto signataro gyvenimo kelią – skirtingas gyventas stoteles. Autorius lyg specialiai sudarė maršrutą, kuriuo sekdamas skaitytojas galės susidaryti platesnę vaizdinį apie asmenybės raidą. Panašius „maršrutus“ pateikia ir kiti du autoriai. Pirmiausia, Mykolo jaunystės metai (1882–1905) praleisti Viekšniuose, Šiauliuose ir Maskvoje. Gyvenant Lietuvoje bajoraitės Elžbietos Rodževičiūtės ir gydytojo Antano Biržiškos šeimoje suformuojami Lietuvos tautinio atgimimo dalyviui reikiami bruožai – meilė gamtai, savo žemei, Žemaitijai. Autorius išskiria šitas savybes perėmus iš gydytojo Antano Biržiškos, kuris tai perdavė ir kitiems dviem savo sūnams – Vaclovui ir Viktorui. Teisės studijos Maskvos universitete buvo tik sustojimas, siekiant įgyti profesiją. Svarbiausi gyvenimo metai buvo praleisti Vilniuje (1905–1922), kai jau susiformavusi Mykolo Biržiškos asmenybė buvo pasiruošusi veikti Lietuvos valstybingumui atgaivinti – jis tapo socialdemokratų partijos nariu, Didžiojo Vilniaus Seimo nariu, aktyviai publikavo straipsnius spaudoje, buvo lietuviškųjų draugijų narys, pirmosios lietuviškos gimnazijos kurėjas ir direktorius, vėliau 1917 m. Vilniaus konferencijos dalyvis, Lietuvos Tarybos narys ir Nepriklausomybės Akto signataras. 1920–1922 m. Vilniaus miestui perėjus į Lenkijos valdžios kontrolę, M. Biržiška buvo suimtas ir vėliau suteikus nuolaidą perkeltas į tuometinę Lietuvos sostinę Kauną. Tuo metu pažvelgiama į dar vieną signataro gyvenimo periodą – pasišventimą mokslinei, visuomeninei veiklai – jis buvo „Aušros“ gimnazijos direktorius, vienas iš Lietuvos universiteto kurėjų, „Vilniui vaduoti sąjungos“ organizatorius. Antrasis pasaulinis karas palietė Mykolą Biržišką, jo pasaulėžiūrą ir paskatino priešintis okupaciniams režimams, bet visgi 1944 m. jį ir jo šeimą privertė palikti Lietuvą ir išvykti į Vokietiją.

Mykolas Biržiška,
h. žabėdž.

Julius H. Ostrowski.
Księga herbowa rodów polskich.
Warszawa 1897–1906.

⁶ Eidintas A. *Aleksandras Stulginskis
ir jo epocha*. Vilnius, 2014.

Donatas Malinauskas,
h. *Pabog* (vyriška linija).

H. Nałęcz (moteriška linija).

Stanislovas Narutavičius,
h. *Rudnka*.
Juliusz Hr. Ostrowski.
Księga herbowa rodów polskich,
Warszawa 1897–1906.

Antrasis knygos skirsnis skirtas bajorui Donatui Malinauskui. Istoriko Deimanto Ramanausko tyrime bajoro įsijungimas ir veikimas asmeniniame ir valstybiniame gyvenime nagrinėjamas tam tikrų užsibrėžtų siekimų principu. Pirmajame skyriuje yra siekiama praplėsti pasakojimą apie priežastis ir aplinkybes dėl kurių jau minėta lenkiškoji kultūra turėjo pripažinti pralaimėjimą lietuviškosios atžvilgiu kai kurių Lietuvos bajorų tarpe. Tam tikslui autorius iškelia svarbų teiginį – bajorai signatarai buvo jungiantis elementas tarp bajorijos ir lietuviškosios tradicijos tautinio atgimimo veikėjų. Skaitytojas vartydamas tekstą gali „išskirti“ ne tik į skirtingus signataro D. Malinausko gyvenimo etapus – sužinoti apie jo vaikystę, išsilavinimą ar politinę veiklą, bet tuo pačiu susipažinti su įdomiomis asmeninėmis istorijomis – kodėl jis palaikė artimą ryšį su Lietuvos Nepriklausomybės vedliu Jonu Basanavičiumi; kaip sekėsi ieškoti dingusios Vytauto karūnos ar kaip buvo šelpiami lietuviai Pirmojo pasaulinio karo metais.

Domėjimasis bajoro Stanislovo Narutavičiaus asmeniu tikriausiai turėtų prasidėti nuo klausimo: kodėl gi, nepaisant lenkiškos kilmės, šis signataras tvirtino esantis kuo tikriausias žemaitis, o gyvenimą dedikavo lietuviybės auginimui Lietuvoje? Istorikė Solveiga Lukminaitė nori pabrėžti, kad Nepriklausomybės Akto signataras, dvarininkas atstovavo XIX a. inteligentijos grupei, kuri aiškiai deklaravo, kad jų kilmė, gimtoji kalba nebuvo esminiai faktoriai renkantis savo tapatumą. Signataras buvo viena sudėtingiausių asmenybių iš 20 Lietuvos Tarybos narių, padėjusių parašą po Nepriklausomybę skelbiančiu dokumentu. Be aktyvaus įsitraukimo į visuomeninę, politinę veiklą, skaitytoją turėtų sudominti vienas iš svarbiausių S. Narutavičiaus gyvenimo siekių – mažinti / panaikinti XX a. pradžioje įsplieskusį Lietuvos ir Lenkijos valdžių konfliktą, skatinti lietuvių ir lenkų tautų bendrystę. Šiam tikslui intelektualas skyrė visą laiką ir sveikatą. Paskutiniu gyvenimo tikslu išsikėlęs išplėsti Brėvikių dvarą, tačiau sumanymui nepavykus ir įsiskolinus, šis šviesus žmogus sulaukė tragiško likimo – atėmė sau gyvybę.

Bajorai nuo XIV a. pradėję karinę tarnybą valdovui / valstybei, vėliau XIX a. tapę valstybingumo atgaivinimo organizatoriais dviejuose lietuvių ir lenkų tautų sukilimuose prieš carinį režimą, XX a. pradžioje pasidalijo į dvi stovyklas – remiančių Lietuvos nepriklausomybės siekį ir turinčių polinkį į lenkišką kultūrą. 1918 m. Vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto signatarai-bajorai nebuvo paskutiniai bajorų įsitraukimo į valstybei svarbius klausimus iškėlėjai. Žymi dalis jų kovojo Nepriklausomybės kovose (1919–1920). Šiandien bajoriškas tradicijas puoselėja palikuonys, kurie ne tik „iš kartos į kartą“ atlieka karinę tarnybą Lietuvos Respublikos karinėse pajėgose, bet ir yra aktyvūs visuomeninio gyvenimo dalyviai.

Knygoje aprašomi Lietuvos Tarybos nariai, signatarai buvo neeilinės asmenybės ne tik tarp 20-ties Nepriklausomybės Akte žymę palikuosinių, bet ir galėjo būti pavyzdžiu Lietuvos tuometiniam gyventojui, kai nepaisant lenkiškos kultūros įtakos, buvo priimtas sąmoningas sprendimas kurti ir puoselėti Lietuvos valstybę – vietą, kurioje gyventa. Toks pat gražus veiksmų modelis gali būti pasitinkamas ir dabartinės Lietuvos piliečio.